

Универзитет у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
Зборник радова
„ПРАВО У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА ДРУШТВА“

Издавач:

Правни факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Лоле Рибара 29, 38220 Косовска Митровица, тел. 028.425.336, www.pra.pg.ac.rs

За издавача

проф. др Владан Михајловић, декан

Главни и одговорни уредник

Проф. др Дејан Мирковић

Уређивачки одбор

Чланови из земље:

Проф. др Владан Михајловић, проф. др Јелена Беловић, проф. др Дејан Мирковић,
проф. др Олга Јовић Прлаиновић, доц. др Огњен Вујовић (Правни факултет
Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици),
проф. др Андреја Катанчевић, доц. др Валентина Цветковић Ђорђевић (Правни
факултет Универзитета у Београду)

Чланови из иностранства:

Академик САНУ Елена Јурјевна Гуськова (Институт за славистичке студије Руске
академије наука, Руска Федерација), dr Valerio Massimo Minale (University of Naples
„Federico II“, Универзитет у Напуљу, Италија), проф. др Марија Амповска
(Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Правни факултет, Северна Македонија)

Секретар Уређивачког одбора:

Асс. Горан Тишић

Технички уредник:

Младен Годоровић

Дизајн корица:

Димитрије Милић

Штампа: Кварк, Краљево

Тираж: 100 примерака

ISBN 978-86-6083-059-5

Штампање овог Зборника помогло је Министарство просвете,
науке и технолошког развоја Републике Србије

Александра Митровић*

Докторанд Правног факултета Универзитета у Београду

ПРАВО КАО ДРУШТВЕНА ПОЈАВА – СОЦИОЛОШКО-ПРАВНИ АСПЕКТ

Апстракт: Циљ овог рада је да се укаже на специфичну природу права као социолошког појма и истакне улогу и значај социолошког метода у проучавању права као нормативно уобличене друштвене појаве чију суштину и структуру треба интегрално истражити имајући у виду да поседује вредносну, нормативну и друштвену димензију, а које проистичу из међусобног односа права и друштва. Сложена природа права је последица константне интеракције права и друштва, односно улоге коју право има у друштву, али и које друштво има у праву.

Будући да однос права и друштва резултира делимичним или потпуним (не)остварењем правних норми, неопходно је применити адекватан поступак (метод) истраживања како би се открили и оправдали сви специфични узроци њиховог међусобног деловања.

Закључак је да варијабилну, динамичну и комплексну природу права не можемо истражити без примене адекватног метода, у овом случају социолошког метода, а који једини успева да довољно аналитично, али и искуствено испита функционалне законе права којим се право потврђује као дејствујућа друштвена појава.

Кључне речи: *право, друштво, држава, социолошко-правни метод, правни метод, правна норма*

1. СОЦИОЛОШКИ ПОЈАМ ПРАВА - СТВАРАЊЕ ПРАВА

Сложена суштина и структура права као духовне и нормативно уобличене друштвене појаве одређене временским и просторним оквиром, неретко је предмет изучавања социологије као и других друштвених наука, где се истраживачке технике и теоријски принципи заснивају на узрочно - последичној анализи међусобног односа права и друштва. Будући да социологија показује велико интересовање за право, то много говори о праву као виду друштвене стварности која је нормативно уобличена и усклађена са акутелним друштвеним вредностима, те која настаје кроз социјалне интеракције појединаца и/или група и тиме потврђује своју друштвену природу.

На процес стварања права се у том смислу различито гледа од оног коме се све више тежи у правној науци. Наиме, правна наука све више

једначи процес стварања права са номотехником или законодавном техником, односно са процедуралним поступком правног нормирања и извођења правних прописа који је строго формализован, док се недовољно пажње посвећује самом садржају и примени (остварењу) датих прописа. Ипак, аспект стварања и примене правних прописа је уједно и динамички, и променљив, али и друштвени аспект права, те се у стварању и примени права види његова суштина као друштвене појаве, односно специфичне технике којом се регулишу друштвени односи. У том смислу се и само стварање права може означити као „давање правног облика друштвеној стварности“¹ На тај начин се дефинишу два начина стварања права: формални и материјални. Први се односи на саму технику стварања правних норми, дакле поступак формирања норме, док се други начин означава као техника уређења друштвених односа, тј. специфичан поступак дефинисања садржаја норме којим се регулишу друштвени односи. Стога се и у овом случају може закључити да се никако не сме занемарити друштвена страна права ни у самом поступку стварања права. Такође, да би тако нормативно уобличено право имало и остварило очекиване ефекте, неопходно је да се у поступку примене права води рачуна о друштвеним односима, будући да се важење правних норми остварује само применом која има ефекта и која је ефикасна. Наиме, немогуће је ослободити се друштвених чинилаца у поступку стварања права, јер „вођење рачуна о социјалним чиниоцима је нужно баш због тога што се право и ствара да би се његовом применом постигли одговарајући ефекти, да би се друштвени односи уредили и стабилизovali на одговарајући начин.“²

Када говоримо о доминантним традицијама у домену стварања права, поменућемо евроконтиненталну и англосаксонску. Прва је означена као дедуктивна будући да се опште правне норме стварају на основу законских и осталих општих правних аката, те се њихова примена као таква своди на појединачне правне норме. Други, англосаксонски модел стварања права је означен као индуктиван, с обзиром да се опште правне норме стварају путем прецедента у судској пракси. Поред аспекта правне науке и традиција које постоје у домену поступка стварања права, овај начин стварања права се може анализирати и са аспекта свести. Дакле, зависно од улоге коју свест има у поступку стварања права може постојати спонтано и свесно стварање права. У том смислу, спонтано

---

¹ Саша Б. Бован, *Основи социологије права*, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање, Београд 2014, 181.

² Jugoslav Stanković, *Osnovi opšte sociologije prava, II deo, Stvaranje prava*, Savet projekta Konstituisanje Srbije kao pravne države i Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd 1998, 3.

стварање се везује за морал и обичај, тачније за оне правне норме које настају као последица свакодневних друштвених односа код којих није унапред постојао план или свест о њиховом регулисању. Овај начин стварања права је окарактерисан као спонтан, неформализован, дифузан, неорганизован, али и овако створено право, може постати део позитивног (државног) права и то онда када га држава кодификује. На тај начин обичај постаје обичајно право, односно друштвено право постаје државно право што још једном потврђује право као друштвену појаву. Разлика између поступка стварања државног и друштвеног права свакако постоји будући да се државно право потврђује путем судског процеса и државних санкција у случајевима када дође до друштвено непожељних ситуација, док код друштвеног права то није случај. Друштвено право је динамично, спонтано и живо и не захтева учешће суда у регулисању друштвених односа. Ипак, друштвени односи су присутни као чиниоци код обе врсте права, стога социологија истражује како се одвија друштвена регулација у оба случаја.

Свесно стварање права се односи на планирано, усклађено, стабилно и ефикасно доношење правних прописа који ће увек благовремено испратити промене у друштву и друштвеним односима. Промена друштвених односа мора бити испраћена правним прописима, а тај поступак се спроводи као део владајуће политике у једној држави. Циљеви који се постављају и ефекти који желе да се постигну су заправо воља владајућих политичких снага који у складу са односом друштвених снага, као и доминантним друштвеним вредностима и актуелним потребама друштва, креирају правне прописе и у њима истичу своју политичку вољу.

Како би право могло да се проучава као друштвена, али и нормативно уобличена појава, било је потребно посматрати га са аспекта који ће успети да испрати и нормативну и социолошку димензију права. Одате овај рад разматра и појашњава сложени појам права са социолошко – правног аспекта, те као своје ефикасно средство у том поступку користи социолошки метод који је довољно ефикасан јер на јединствен начин успева да истражи сложену природу права. Релативно нов социолошки аспект посматрања права, анализира два битна елемента права: суштину – друштвени однос и структуру – правну норму. Сваки покушај неке прецизније систематизације немогуће је извести, тако да је ова систематизација уједно и општег карактера. Комплексна природа феномена друштвеног односа носи важну особину *ars inventoriae*, што говори да се стално стварају нови и мењају постојећи топоси.³

---

³ Nikola Visković, *Argumentacija i pravo*, Pravni fakultet u Splitu, Split 1997,83.

Социолошко - правни аспект, стога успева да на интегралан начин обједини суштину и структуру права тако што прати њихову варијабилну друштвену природу. Наиме, право и све његове конститутивне елементе и коцепте, треба схватити у јуриспруденцији као и у животу, са *унутрашње тачке гледишта*.⁴ То заправо значи да се под *унутрашњом тачком гледишта* подразумева начин размишљања где неко под правилом (нормом) подразумева *разлог за деловање*.⁵ Стога се враћање класичној традицији заснива се на *теорији разлога за деловање*, где су разлози нормативни, али не садржајем, већ нормативни у смислу односа према ауторитативним правилима у правним нормама.⁶ Право је дакле, ништа друго до оправдани разлог за деловање људи, односно реакцију друштва на ауторитативна правила означена као правне норме. Социјалне интеракције су стога последица ауторитативности правила изнетим у правним нормама. Такође, важно је указати на неопходност постојања *разлога* (правила - правне норме) јер би у супротном друштвени живот био дефектан.⁷ У том контексту, правна норма – правило, право или *разлог за деловање*, је попут правног лека за све дефекте, као и потенцијалне дефекте до којих може доћи у социјалним интеракцијама. Ако се тежиште пребаци на друштвене односе, те право посматра као искључиво друштвена појава, друштвени односи постају материјализовани супстрат права укључујући и оне који стварају негативан ефекат попут социјалних конфликта, па се констатује да на право утиче друштвена егзистенција, те да је она у том погледу аутономна и формализована кроз правне норме. Према томе, закључак је да „свака тачка, која је обухваћена општим животом друштва, у исто време и у истом односу нужно обухваћена и правом”.⁸

Уколико бисмо право посматрали само као нормативни систем, уопште не бисмо могли да приступимо некој озбиљнијој анализи права са социолошко – правног аспекта. Ако не занемаримо друштвену страну права, можемо га проучавати социолошки тако што ћемо анализирати како оно делује на друштво, али и како друштво делује на право. Посматрање међусобног односа права и друштва социолошко-правни аспект темељно анализира и том приликом истиче извор, циљ и функције које право има у

---

⁴ Jules Coleman, Kenneth Einar Himma, Scott Shapiro, *The Oxford Handbook of Jurisprudence & Philosophy of Law*, ISBN – 13: 978 – 0 – 19 – 927097 – 2 (pbk); ISBN – 10: 0 – 19 – 927097 – X (pbk), Biddles Ltd. King's Lynn, Norfolk – on acid – free paper by, Great Britain 2004, Online publication date: sep 2012, page 15 of 39.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

⁸ Émile Durkheim, *De la division du travail social*, troisième édition, Paris 1937, 28-29.

друштву. Тако се издвајају три битна елемента права: друштвени односи, вредности и норме као састојци (елементи) права, који су уједно и извори права. Друштвени односи су дакле, материјални извори права, правне вредности су вредносни (етички) извори права, док су правне норме формални извори права.⁹ Но, нису сви друштвени односи предмет искуства правника, већ само они који допуштају могућност јавне контроле и физичке принуде, те садрже сукоб интереса који угрожавају постојеће друштвене системе. За друштвене системе пресудни су сукоби који настају у оним односима који задовољавају темељне природне и друштвене потребе и интересе човека (биолошки, економски, политички).¹⁰ Ипак, социолошки аспект се не бави вредносним аспектом права, а што је поред друштвеног и нормативног, још једна димензија права.

Будући да има нормативну, вредносну и друштвену димензију, праву се може приступити са нормативног, филозофског или социолошког аспекта, а оно чиме ћемо се детаљније бавити у овом раду је социолошко схватање права које ћемо истражити применом адекватног метода, социолошког метода. Проучавање права спроводи се применом социолошког метода тако што се прави аналитички захват у друштвеним односима, а не у правним нормама, јер „животом права не управља логика, него искуство друштвене егзистенције“¹¹, јер правни појмови су релативни и технике интерпретације права морају узимати у обзир сукобе између друштвених група.¹² Тако су друштвени односи означени као материјална основа права. Ипак, општи социолошко-правни аспект захтева интегрални приступ при проучавању, будући да такав приступ праву подразумева изучавање права као друштвене стварности и то на два начина: изнутра - суштински (садржина права); споља – структурално (конститутивни елементи правне норме). Како је анализа вредносног аспекта права резервисана за филозофију права, виђење права као нормативног поретка над којим држава има монопол принуде, ствара додатну могућност социолошком методу да делимично истражи и нормативну природу права, али тако што ће посматрати право као нормативно уобличену духовну творевину која има и облик друштвене контроле од стране државе.

---

⁹ Nikola Visković, *Pojam prava. Prilog integralnoj teoriji prava*, Pravni fakultet u Splitu, Split 1981., 83.

¹⁰ *Ibid.*, 94.

¹¹ Georges Gurvitch, *Traité de Sociologie*, Tome II, Seconde edition, Universitaires de France, Paris 1963, 188.

¹² *Ibid.*

2. ДРУШТВЕНО И ДРЖАВНО ПРАВО

Како у примитивним заједницама, тако и у развијеним државним уређењима постоји „друштвено“ и „живо“ право које обезбеђује функционисање државног поретка, тако да право које ствара држава је само једна врста „система правних правила“ који се ствара и примењује путем судског поступка или применом државне санкције.¹³ Али право никако не треба свести само на овај облик, односно механизам регулације друштвено непожељних ситуација или понашања појединаца или група. Поред таквог права постоји и „живо“ право-друштвено право које регулише друштвене односе, али не долази пред суд. Домен интересовања социологије права није једино и само право које ствара и примењује држава, већ управо оно које произилази из друштвених интеракција, односно „живо“ или друштвено право, јер право као систем правила и „повремених или појединачних заповести“ државе и не представљају право¹⁴ у правом смислу речи, а закони треба да буду приступачни онима који су им потчињени¹⁵, односно друштву.

На основу тога, државно право се још може схватити као право у ужем смислу, које одређују правне норме као средства присилног сређивања конфликта у преднормативним правним односима ради остварења битних интереса и циљева владајућих група. Циљеви и вредности потенцирани у правним нормама заштићени су принудом тако што су правне радње које су повољне по владајућу скупину означене као обавезе и овлашћења, а оне које нису повољне, као прекршаји, или санкције у случају да дође до неиспуњења обавезе.¹⁶ Држава је стога означена као стваралац права, односно стваралац позитивног права. Такође, јасно је да државно (позитивно) право није уједно и најбоље право јер је као логичка законитост одређена само тренутним интересима владајуће скупине и темпорално и територијално ограничена. Тиме државно (позитивно) право занемарује природно право које не сме изостати у процесу стварања права. Само ако је је природно право присутно у позитивном праву, може се говорити о хуманом праву, дакле праву које служи свим људима, а не само држави. На овај начин процес стварања позитивног права изискује учешће норми природног права, те ће као такво бити засновано на разуму и рационалној концепцији ауторитета ума, а не ауторитета силе, односно државне принуде. Само кроз спајање

---

¹³ J. Stanković - II deo (1998), 7-9.

¹⁴ Лон Л. Фулер, *Моралност права*, Правни факултет Универзитета у Београду Центар за издаваштво информисање, Београд 2011, 107.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ N. Visković (1981), 162-163.

сва три елемента права дефинишемо интегрални приступ праву тако да га схватамо као „систем државних и друштвених норми с којима се принудно усмеравају најважнији и најконфликтнији међуљудски односи ради остварења мира, сигурности, праведности и других доминантних вредности.“¹⁷ Када се социолошки тумачи право у ширем смислу, правна норма је нешто другачије дефинисана. Нормативни систем у ширем смислу није систем који санкционише држава, односно санкција у правној норми није државног, већ друштвеног карактера. Стога право у ширем смислу јесте означено као друштвено право. Ово право не санкционише држава па се под њим могу подразумевати међународно, обичајно, црквено или аутономно право.

Најзад, потребно је направити јасну разлику између права у ужем и ширем смислу, односно разлику између државног права које је строго формализовано и прецизно детерминисано и друштвеног права које се заснива на неунифицираној интерпретацији, на идеји друштвене солидарности, интегрисаности, али и конфликтности. У том смислу државно право је ближе индивидуалистичком принципу, а друштвено наиндивидуалистичком, односно идеја државног права је ближа идеји позитивног, а идеја друштвеног права ближа је идеји природног права.

3. ЕФЕКТИВНОСТ ПРИМЕНЕ ПРАВА - ДРУШТВЕНО ДЕЛОВАЊЕ ПРАВА

Право успева да повеже идеално са реалним, апстрактно са конкретним, односно повезује норму и друштво. У ширем смислу друштво је реална појава сачињена од повезаног деловања људи, односно телесних, психичких и духовних појава два или више појединаца које се манифестује кроз људско понашање у реалном свету. Друштвене појаве се између осталог показују „као процеси комуницирања или размене информација – процеси и којима људи упућују једни другима поруке са намером да нешто покажу, опишу, објасне, траже, упитају, пренесу емоције, створе фактичка стања и тд.“¹⁸ Питање је ипак, на који начин су људска понашања повезана са правом, односно правним нормама, јер познато је да као што право делује на друштво, тако и друштво делује на право. Очигледна потврда деловању права на друштво је правна свест коју људи имају о праву. Таква свест може бити позитивна или негативна, при чему се људи повезују, делују једни на друге и на тај начин обликују своју правну свест. Она може бити одобравајућа или неодобравајућа, чиме се

---

¹⁷ Nikola Visković, *Teorija države i prava*, Birotehnika CDO, Zagreb 2001, 117.

¹⁸ Nikola Visković, „O tumačenju pravnih akata“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb 3-4/1981, 370.

заузима одређен став према праву, а из правне свести човека, следи процес примене права. Право дакле, има своју реалну манифестацију у нормама и ставља пред човека одређен модел понашања које ће код њега наићи на одобравање (примену) или неодобравање (кршење). Уколико право наиђе на неодобравање од стране човека, и самим тим резултира поступком кршења права, односно дође до тога да појединац неће да се понаша по норми, на сцену ступају државни органи који путем државне принуде (санкције), теже да изазову примену права.

Ипак, начин на који друштво делује на право је изражен кроз чињеницу да норма мора да се усагласи са временом у коме се доноси, што значи да се надовеже на затечену друштвену атмосферу. Творац норме када ствара норму, мора бити у вези са друштвом и друштвеним приликама тог времена преко актуелне друштвене културе, а коју опет спознаје путем важећег, позитивног права. Тако се исказују и дефинишу права и обавезе појединца у духу затечене друштвене атмосфере. Основом постављених модела понашања, норма почиње да производи одређене процесе и ствара односе међу људима који своје понашање усклађују, или не, са изнетим садржајем у норми. „У овом смислу правно деловање је једна врста друштвеног деловања, правне појаве су посебна врста друштвених појава, а право је само један део друштва као целине, тако да однос друштва и права није однос два одвојена ентитета него однос целине и једног њеног дела.”¹⁹ Правно деловање као део друштвеног деловања, право као део друштва као целине, чини да је и право истовремено део предмета изучавања социологије, односно део друштва. Стога, социологија као комплексна наука има широк опус интересовања, па је можемо дефинисати као науку „која на основу одговарајућих парадигми сложеног детерминистичког модела проучава друштво као систем посебне врсте, открива правилности у саставу и кретању друштва, те особине човекове генеричке суштине.”²⁰ Дакле, немогуће је говорити о праву, а да се занемари његова социјална природа која се испољава кроз константан утицај друштва на право, његову садржину, али и на његово функционисање и са друге стране, утицај права на друштво. Однос права и друштва, као и однос између права и државе се најбоље може сагледати и анализирати са социолошко-правног аспекта, односно тако што право

---

¹⁹ Милован М. Митровић, Саша Б. Бован, *Основи социологије и социологије права*, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање, Београд 2012, 48.

²⁰ Саша Б. Бован, „Социологија права као социологија правне праксе”, *Научни скуп са међународним учешћем*, „Право и друштвена стварност 2”, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица 2014, 67.

видимо као посебан скуп нормативно уоквирених друштвених процеса који као вид друштвене организованости дефинишу интересе државе.

4. ПРАВО КАО ПРЕТПОСТАВКА ДРУШТВЕНЕ ОРГАНИЗОВАНОСТИ ДРЖАВЕ

Социолошки метод је уз правни метод неопходан за научно објашњавање државе и права. Држава је примарна организација у друштву која тежи да оствари своје политичке циљеве. „Право, пак, није само средство политике, већ и облик ограничавања државне власти и остваривања одређених вредности прихваћених од претежног дела друштва.”²¹ На основу тога, право и држава се проучавају са становишта друштва, односно циљева које треба да остваре и вредности које треба да реализују са становишта друштва. „Наиме, у сваком глобалном друштву је прихваћен одређен систем вредности (судови о правди, слободи, једнакости, реду, миру сигурности и другим; ови вредносни судови садрже и објективне и субјективне елементе), и, са становишта тог система вредности, одређене делатности државе или извесна садржина правних норми се оцењује као позитивна или негативна, као пожељна или непожељна.”²²

У најрадикалнијем смислу право не представљају норме које садрже правила понашања, већ право одређују понашања људи која су реална и стварна. Ипак овакав приступ је превише екстреман, а уједно и непотпун јер искључује једну битну ставку, а то је да тренутно важеће норме, позитивноправне норме, су још један катализатор друштвеног деловања, тј. понашања људи. Према екстремнијем социолошком становишту право не чине норме које су осигуране принудом, већ управо супротно. Дакле, право је сила регулисана нормама, али тако да те исте норме не регулишу људско понашање, већ силу коју треба спровести.

Са друге стране, са умеренијег социолошког аспекта правна норма се признаје као фактички елемент права, али тако да он није и најважнији. Признање постојања правне норме афирмише њене материјалне манифестације у виду чињења у конкретном смислу кроз праксу, али не и као исказа или тврдње у апстрактном смислу кроз теорију. Сходно томе, социолошки метод показује свој херменеутички значај у тумачењу правне норме, као и поступку тумачења права генерално, будући да омогућава бољу, прецизнију, јаснију и темељнију спознају интеракције права и

---

²¹ Радомир Д. Лукић, Будимир П. Кошуткић, Драган М. Митровић, *Увод у право*, Јавно предузеће Службени лист СРЈ Београд, Београд 2001, 17 – 18.

²² *Ibid.*, 18.

државе (друштва), односно права и друштвених појава и процеса, па је као такав неопходан како правној науци, тако и правној пракси.

5. ОДНОС СОЦИОЛОШКОГ И НОРМАТИВНОГ МЕТОДА У ПОСТУПКУ ПРОУЧАВАЊА ПРАВА КАО ДРУШТВЕНЕ ПОЈАВЕ

Све чешћа примена социолошког метода, довела је до тога да је успео да надвлада, до скоро доминантан, нормативни (правни, догматички, егзегетички) метод. То не значи да је нормативни метод престао да постоји, већ је социолошки метод само указао на недостатке и слабости нормативног метода и тиме потврдио своју супериорност над њим. Обавезна је примена социолошког метода и његово удружено деловање са нормативним методом како у области сазнавања права, тако и у области правне технике. Сазнавање права захтева двострану улогу социолошког метода, те се може применити самостално, за сазнавање извесне друштвене стране права и несамостално, као помоћни метод нормативном или неким другим методима као што је случај у правној техници при стварању и примени права.

Области стварања и примене права су заправо питања судске праксе која „се може проучавати из различитих аспеката, на пример када истражујемо утицај разних друштвених фактора на одлучивање судија, када се питамо како социолошко вештачење (знања која нам социологија даје о друштву) утиче на примену права, када истражујемо место правосуђа унутар система поделе власти, када истражујемо социјална обележја судијског сталежа и њихов утицај на пресуђивање, када са једног више субјективног, а заправо социо – психолошког становишта, усмеравамо пажњу на остале учеснике у судском поступку (парничари, жртва кривичног дела, починилац, поротници, тужилац, бранилац), итд.“²³ У судској пракси управо социологија права испитује друштвене, психолошке и природне факторе у поступку стварања и примене права који заједнички утичу на формирање једне правне појаве. Стварање правне норме захтева и примену традиције и природног права будући да је природно право универзално, ванвременско, свеприсутно, иманентно, свељудско и не познаје ограничења ни у територијалном, расном, верском смислу. Природно право дакле, не познаје класе јер је наднационално, надпозитивно, оригинално и служи правди и човеку, а не неправди и самовољи. Стога је важно да се позитивно право идеолошки увек ослања на природно право, како би о њему могли да говоримо као добром праву по једну државу, односно једно друштво. У том смислу, социологија

---

²³ С. Б. Бован (2014b), 117.

права је посебна социологија која истражује однос друштва и права. Међутим, ово је апстрактно неодређено и непрецизно схватање, те се у литератури налази у разним варијантама, где се налази да социологија права проучава друштвену страну права, право као друштвену појаву, друштвену основу права, утицај друштва на право и слично.²⁴

Друштвена варијабилност и динамичност мора бити узета у обзир током процеса правног нормирања, тако да се правне норме морају мењати у складу са друштвеним променама, те морају бити усклађене са друштвеним променама било да су те промене резултати еволуције или револуције. Поред правних норми и моралне норме су подложне одређеном степену трансформације.²⁵ Дакле, моралне норме суштински прате променљивост друштвене кохезије одређене временом и простором јер „време и простор спадају у најочигледније појаве, тако да не долазе у питање“.²⁶ У том смислу, време и место су како Кант истиче, појаве *a priori* без којих није могуће мислити о свету уопште, јер је време мера трајања, постојања ствари, појава и света. Прави пример права као друштвене појаве је позитивно право као чисто друштвена творевина јер важи у извесном друштву, међу људима, постоји у људској свести и регулише њихово понашање. Право се стога, не може посматрати искључиво као нормативна, или идеална појава која постоји сама по себи и искључиво за себе јер оно постоји и међу људима, у свести људи и за људе. Колико је и како право везано за друштво, види се на примеру стварања правне норме, када се посматра творац правне норме и када се мора узети у обзир да је творац део друштва, део извесне друштвене културе, део важећег права, па се тако право надовезује на творца у позитивном или негативном смислу у процесу стварања норме. За проучавање такве појаве потребно је учешће не само нормативног, већ и социолошког метода.

Садржај социолошког метода у праву креиран је на основама два потпуно различита становишта о друштву: консензуалним социолошким теоријама – у којима се друштво заснива и одржава на основама органске солидарности или интересно – вредносног слагања (консензуса) међу људима и конфликтним социолошким теоријама, у којима се доказује да се друштво заснива и одржава принудном регулацијом интересно – вредносних сукоба међу припадницима неједнаких владајућих и

---

²⁴ Саша Б. Бован, *Парадигматски корени социологије права*, Београд 2004, 109 – 120. Преузето: Саша Б. Бован, *Основи социологије права*, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информације, Београд 2014, 131.

²⁵ Slobodan K. Perović, *Zabranjeni ugovori*, Beograd: BIGZ, Beograd 1975, 163.

²⁶ Радомир Лукић, *Систем филозофије права*, Савремена администрација, Београд 1992, 54.

невладајућих друштвених класа и слојева.²⁷ Имајући у виду да предмет истраживања увек одређује и методе истраживања²⁸, при изучавању права подразумевају се све теоријске поставке и технички поступци који омогућавају спознају, али и практичну обраду специфичног и нужног предмета искуства правника.²⁹ Право је специфична друштвена појава и треба је интегрално сагледати јер његова суштина проистиче из међусобног односа права и друштва и функције коју право има у друштву, али и које друштво има у праву, будући да право има и функцију друштвене контроле. У том смислу социолошки метод као врста узрочно – објашњавајућих метода који емпиријски проучавају право, утврђује узрочне, али и неузрочне законе (функционалне, развојне и др.) права као дејствујуће и делујуће појаве.³⁰

Чињеница је да се свака наука служи методом, односно има пут којим ће пласирати своју научну активност у научној теорији и начин којим ће решавати истраживачке задатке. Међутим, ретко која наука има само један њој својствен метод којим се служи на путу истраживања јер су у служби науке, као и права, више научних метода у служби организовања научне делатности. Тако се социолошки и нормативни метод допуњују, претпостављају и деле исту функцију, иако су суштински различити јер један је реалан, а други идеалан. „С обзиром на то да је циљ научне делатности стицање знања, научни метод је елемент унутрашње структуре науке која нам показује како наука долази до знања, тј. како се одвија и обавља научна делатност.“³¹ Међутим, у литератури се врло често овај метод изједначава са његовим техничким елементом када се под методом подразумевају само различите технике прикупљања и обраде података (ове технике се најчешће називају научним методом у ужем смислу).³² Најзад, то су конкретизовани и специфични поступци, материјална средства, помоћу којих откривамо особине предмета што је циљ научног истраживања.³³ Нормативни метод изучава право као изоловану духовну творевину, изван времена и простора, али мора узети у обзир да оно у себи носи и друштвене елементе поред своје нормативне структуре. Суштина нормативног метода је да се путем тумачења открије

---

²⁷ Вид. Маса Јоган, *Sociologija reda*, „Критични орис функционализма и конфликтне теорије“, Марибор 1978.

²⁸ Никола Висковић, *Osnove metodologije prava*, Split 1980, 3.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Радомир Лукић, *Методологија изучавања права*, Анали Правног факултета, Београд 1965, 35.

³¹ Саша Б. Бован, (2014а), 18.

³² *Ibid.*

³³ Радомир Лукић, *Основи социологије*, Научна књига, Београд 1975, 47 – 48.

садржина, тј. право и тачно значење правне норме,³⁴ њена логичка природа, елементи који је чине, начин на који се елементи везују у норму, истражи однос између норми (правна снага и хијерархија између норми) и како се норме везују у правни поредак.³⁵ Ипак, нормативни метод не успева да научно објасни право и однос права и друштва или права и државе, тако да је улога правног метода више дескриптивне природе. Како би се дошло до суштине, неопходно је открити друштвене узроке настанка права, а затим и улогу коју право имају у друштву и обрнуто, те једини метод који то може открити је социолошки метод.

Социолошки метод ће своју примену наћи само ако се право посматра у ужем смислу (скуп правних норми), па ће у том случају настојати да утврди право као нормативну појаву која настаје под утицајем бројних друштвених појава. Њиме се објашњава начин на који право стварно функционише, као и фактори ефикасности, циљеви које право остварује и дејство које право оставља на друштво. То значи да се социолошки метод занима и за дејство правних норми које оне остављају на друштво, као и узроке који су довели до делимичног или потпуног (не)остваривања правних норми у друштву. Социолошки метод се бави и питањима у вези са друштвеним снагама које утичу на стварање правних норми и њиховог тумачења као нормативно уређених интереса које заступају доминантне друштвене групе. Захваљујући социолошком методу може се сазнати зашто су држава и право такви какви јесу и шта утиче на њихову природу, па је његова примена неопходна у испитивању односа права и друштва јер се тако стиче јаснија и потпунија представа о друштвеним појавама, процесима и њиховом утицају на право што је од изузетног значаја како за правну теорију (науку) и правну праксу.

Социолошки метод посматра и истражује реалне појаве попут људских реакција на представљен модел понашања кроз норму. Када се пореди правило понашања у правној норми и правна свест човека о том изнетом правилу, често долази до несклада између онога што треба да буде (права и обавезе у правној норми) и оног што јесте (правна свест човека). Да би се откриле те разлике између нормативног и стварног, односно идеалног и реалног које узрокују несклад, потребно је учешће социолошког метода јер ће открити норму као друштвену стварност, где је она истовремено и идеална појава, па је неопходно да у поступку истраживања учествује и правни метод. Разлика које је утврдила правна догматика даје задатак социолошком методу да утврди одакле потичу дате разлике. Задатак социолошког метода није нарочито тежак у овом случају

---

³⁴ М. Митровић, С. Бован, 333.

³⁵ *Ibid.*, 334.

јер је лако увидети разлику између писаног права и права у друштвеној стварности. Сложеније је уочити разлике између неписаног права и права које постоји у људској свести, попут обичајног права јер тада постоји неко устаљено право које сви знају и поседују у својој свести, али се ипак људи понашају супротно од оног што знају и што носе у својој свести као неписану норму. Социолошким методом се тако уочава разлика између права које постоји као важеће, односно писаног и стварно важећег, односно оног које се примењује.

Када би социолошки метод био искључен из поступка тумачења права, право би се посматрало као апсолутно идеална појава која егзистира као ванпросторна и ванвременска творевина и нема свој почетак и крај, нема свој узрок настанка, нема своју сврху постојања, а самим тим ни значаја. Постоје питања на која социолошки метод не може дати одговор, попут садржине правне норме и нормативних елемената јер норме су идеалне, а социолошки метод као реалан метод учествује у поступку сазнавања садржине правне норме тек након што норма буде сазната тако што испитује који су то реални фактори условили садржај норме.

Социолошки метод истражује како се садржина норме рефлектује на друштвену когезију када правни метод сазна садржину правне норме. Како је правна норма класног карактера, односно како кроз своју друштвену функцију остварује одређен друштвени циљ, може се говорити о друштвеном утицају на садржај норме, али и норме на друштво. Овом односом бави се социолошки метод и истражује друштвене чиниоце који обликују садржај правне норме. Тада се узима у обзир комплетна друштвена ситуација коју право регулише, а потом се испитују доминантни друштвени интереси којима се право води те се тако покушава доћи до правог занчења правне норме. Будући да су правне норме средства за уређивање преднормативних правних односа ради остврења битних интереса и циљева владајућих друштвених скупина, правне радње које су повољне за владајућу скупину класификују се у норме као овлашћења, а оне које су неповољне по дату скупину као прекршаји, односно претпоставке за примену санкције. Право је у том смислу систем државних и друштвених норми с којима се принудно усмеравају најважнији и најконфликтнији међуљудски односи ради остварења мира, сигурности, праведности и других друштвено доминантних вредности.³⁶ Структуру правне норме стога неће дефинисати логичка замисао, већ потребе, однос снага (моћи), циљеви

---

³⁶ Nikola Visković, *Teorija države i prava* (2001), 117.

(интереси) друштва, где нормативно уобличен друштвени однос постаје позитивно право укључујући све поменуте супстрате друштвене кохезије.

Сам поступак тумачења и примене права од стране правника практичара, односно судије, почиње процесом прикупљања и обраде чињеница, а потом класификацијом и утврђивањем истих са циљем доношења коначне одлуке. Након поступка обраде чињеница у поступку судског вештачења, следи процес повезивања чињеница који се врши на основу процене значаја чињеница за дати случај који треба решити. Повезивање и процењивање, као и тумачење чињеница је немогуће спровести без социолошког закључивања којим се судија користи при доношењу одлуке. Сваки судија зна или осећа у којој мери је одговарајућа искуствена евиденција битна за доношење судске одлуке³⁷ како би се дати судски поступак окончао. Имајући у виду да се критеријум тумачења налази у глави интерпрета, како је Хасемер сматрао³⁸, судија, чак и кад су у питању рутински случајеви, мора бити опрезан у доношењу одлуке и свестан да одлучује о људским судбинама. Судска одлука стога не сме бити потпуно слободна, односно потребно је методизовати слободу судије у одлучивању да се не би извргла арбитрерности. Као тумач, судија је дужан да узме у обзир све околности затечене друштвене атмосфере и да се држи мишљења које је имао сам творац правне норме када је стварао норму, јер као што А. Бек истиче, потребно је стално истраживање ауторових речи.³⁹

На крају, право значење правне норме, које изводи судија, мора бити ограничено датим језичко – логичким тумачењем, Уколико се лично не би сложио са тим или би сматрао да право не штити интересе које би требало да штити, судија је у обавези да својим произвољним мишљењем никако не пређе границе које су му постављене. Правда ће у том случају бити присутна само ако је судска одлука донета са оправдани разлогом и сврсисходним циљем по доминантну друштвену скупину, а то потврђује право као друштвену појаву коју је нормативно уобличио државни поредак у складу са затеченим друштвеним вредностима.

ЗАКЉУЧАК

Константан утицај права на друштво, као и друштва на право чини да, кад год се говори о праву, никако се не занемари његов социјални

---

³⁷ Bernd Rüthers, *Rechtstheorie*, München 1999, 377.

³⁸ Вид. Bernd Rüthers, *Methodenfragen als Verfassungsfragen*, *Rechtstheorie* 3/2009, 253-283.

³⁹ August Boeckh, *Enzyklopädie und Methodenlehre der philologischen Wissenschaften*, Darmstadt 1977, 11.

карактер, односно његова друштвена страна. Право као сложена духовна нормативно уобличена друштвена појава има временски и просторни оквир, те као таква је одређена како сложеном структуром (правне норме), тако и сложеном суштином (друштвени односи). Из тог разлога проучавање права захтева посебан приступ који ће успети да обједини све димензије права: вредносну, нормативну и социолошку (друштвену). Зато је приступ праву интегралан, те се оно може проучавати и са филозофског, правног (научног) и социолошког аспекта. Зато је право као друштвена појава предмет изучавања социологије која све истраживачке технике и принципе заснива на анализи друштвених интеракција унутар друштвене кохезије на коју утичу егистенцијални услови живота. Управо у интеракцији друштвених односа, право настаје као комплексна друштвена појава, те се нераскидива повезаност права и друштва најбоље може сагледати са социолошко-правног аспекта где је право посебан скуп нормативно уобличених друштвених процеса. На тај начин се истиче улога и значај социолошког метода у истраживању друштвених чинилаца који обликују садржај правне норме. Истраживањем се испитују доминантне друштвене вредности (интереси) којима је право уређено попут државног поретка норми и специфичне друштвене стварности.

Право као друштвена појава има своје друштвене законитости на основу којих регулише односе и процесе који га чине. Како би се истражили функционални закони права као дејствујуће друштвене појаве, неопходна је примена ефикасног метода какав је социолошки метод, који би успео да успешно, систематично и емпиријски истражи дате законе.

Најзад, да би се обезбедила квалитетнија, прецизнија, јаснија, систематичнија и потпунија представа о друштвеним појавама и процесима, као и њиховом утицају на право, неопходна је примена социолошког метода, те је он као такав од изузетног значаја како за правну теорију (науку), тако и за правну праксу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бован С. Б., „Социологија права као социологија правне праксе“, *Научни скуп са међународним учешћем*, „Правои друштвена стварност 2“, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица 2014.
2. Бован С. Б., *Основи социологије права*, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информације, Београд 2014.
3. Voeckh A., *Enzyklopädie und Methodenlehre der philologischen Wissenschaften*, Darmstadt 1977.

4. Coleman J., Himma K. E., Shapiro S., *The Oxford Handbook of Jurisprudence & Philosophy of Law*, ISBN – 13: 978 – 0 – 19 – 927097 – 2 (pbk); ISBN – 10: 0 – 19 – 927097 – X (pbk), Biddles Ltd. King`s Lynn, Norfolk – on acid – free paper by, Great Britain 2004, Online publication date: sep 2012.
5. Durkheim É., *De la division du travail social*, troisième édition, Paris 1937.
6. Фулер Л. Л., *Моралност права*, Правни факултет Универзитета у Београду Центар за издаваштво и информисање, Београд 2011.
7. Gurvitch G., *Traité de Sociologie*, Tome II, Seconde edition, Universitaires de France, Paris 1963.
8. Jogan M., *Sociologija reda*, „Критични орис функционализма и конфликтне теорије”, Maribor 1978.
9. Лукић Р., *Методологија изучавања права*, Анали Правног факултета, Београд 1965.
10. Лукић Р., *Основи социологије*, Научна књига, Београд 1975.
11. Лукић Р., *Систем филозофије права*, Савремена администрација, Београд 1992.
12. Лукић Р. Д., Кошутећ Б. П., Митровић Д. М., *Увод у право*, Јавно предузеће Службени лист СРЈ Београд, Београд 2001.
13. Митровић М. М., Бован С. Б., *Основи социологије и социологије права*, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање, Београд 2012.
14. Perović, S. K. (1975). *Zabranjeni ugovori*. Beograd: BIGZ Beograd 1975.
15. Rüthers B., *Methodenfragen als Verfassungsfragen*, Rechtstheorie 3/2009.
16. Rüthers B., *Rechtstheorie*, München 1999.
17. Stanković J., *Основи опште социологије права*, II deo, Стварање права, Савет пројекта Конституисање Србије као правне државе и Центар за публикације Правног факултета у Београду, Београд 1998.
18. Шешић Б., *Основи методологије друштвених наука*, Научна књига, Београд 1974.
19. Шушњић Ђ., *Критика социолошке методе*, Градина, Ниш 1973.
20. Visković N., *Argumentacija i право*, Правни факултет у Сплиту, Split 1997.
21. Visković N., *Основе методологије права*, Split 1980.
22. Visković N., „О тумачењу правних аката”, *Zbornik radova Правног факултета у Загребу*, Zagreb 3-4/1981.
23. Visković N., *Појам права. Прилог интегралној теорији права*, Правни факултет у Сплиту, Split 1981.
24. Visković N., *Теорија државе и права*, Биrotehnika CDO, Zagreb 2001.

Aleksandra MITROVIĆ

PhD Student, University of Belgrade Faculty of Law

RIGHT AS A SOCIAL PHENOMENON – SOCIO - LEGAL ASPECT

Summary

The aim of this paper is to highlight the specific nature of the right as a sociological phenomenon and to indicate the role and importance of sociological method in the study of the right as normative configured social phenomenon whose essence and structure should be explored in an integral way with considering that right owns value, normative and social dimension that arise from the relationship between right and society. The complex nature of the right is the result of constant interaction between right and society, and the role that right plays in the society, and that society has in right.

Since the relation of the right and society, resulting in partial or full (non) realization of legal norms, it is necessary to apply the appropriate process (method) research to determine and justify all specific causes of their interactions.

The conclusion is that variable, dynamic and complex nature of the right can not be investigated without the use of an adequate method, in this case the sociological method, which can only succeed sufficiently, analytical, but also enough empirical examination of functional laws which confirms the right as a social phenomenon.

Key words: *right, society, state, socio-legal method, legal method, legal norm.*